

методології корпоративної культури потребує подальших глибоких досліджень.

Список використаних джерел

- Коно Т. Стратегия и структура японских предприятий [Текст] / Т. Коно; [пер. с англ.]. – М.: Прогресс, 1987. – 384с.
- Магура М. И. Организационная культура как средство успешной реализации организационных изменений / М. И. Магура — УП. — № 1. — 2002. — С. 25-43.
- Спивак В. А. Корпоративная культура [Текст] / В. А. Спивак. — СПб.: Питер, 2001. — 352с.

References

- Kono T. Stratediia I structura yaponskih predpriiati [Tekst] / T. Kono; [per. s angl.]. – M.: Progress, 1987. – 384 s.
- Magura M. I. Organizatsionnaia kultura kak sredstvo uspehnoi realizatsii organizatsionnyh izmenenii / M. I. Magura – UP. – #1. – 2002. – S. 25-43.
- Spivak V. A. Korporativnaia kultura [Tekst] / V/ A/ Spivak. – SPb.: Piter, 2001. – 352 s.

Dmytrenko M.Y., Ph. D. Associate Professor, Head of Social Sciences and Humanities Department, Cherkassy Banking Institute of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Ukraine, Cherkassy), - dmytrenko-@ukr.net

Structural-functional and Systemic-structural Analysis of Corporate Culture

Corporate culture has been studied beyond philosophical reflection in the plane of sociology and culturology. Corporate culture research in the philosophical and anthropological plane is becoming relevant. Working out methodological approaches to the problem of corporate culture research is also of vital importance. The article is devoted to the study of scientific research of corporate culture methodology. The nature of the methods of structural, functional and systemic-theoretical analysis is revealed in the paper. Taking into consideration structural and functional analysis, corporate culture is treated in the plane of its functional opportunities as a structurally defined mechanism of managing company's and its subdivisions' activities. According to systemic-theoretic analysis, corporate culture is described as communication with one's own autopoiesis and immune system. The author comes to the conclusion that such approaches enable us to widen horizons of corporate culture awareness.

Key words: corporate culture, corporate culture research methods, structural and functional analysis of corporate culture, system-theoretical analysis of corporate culture.

Дмитренко М. И., доктор философских наук, доцент, заведующий кафедрой социально-гуманитарных дисциплин Черкасского института банковского дела УБД НБУ (Украина, Черкассы), - dmytrenko-@ukr.net

Структурно-функциональный и системно-структурный анализ корпоративной культуры

Корпоративная культура на протяжении достаточно длительного времени оставалась за пределами философской рефлексии и рассматривалась преимущественно в социологической или культурологической плоскости. Это актуализирует рассмотрение корпоративной культуры в философско-антропологическом измерении. Не менее актуальной является выработка методологических подходов к проблемам изучения корпоративной культуры. Статья посвящена изучению состояния научных исследований методологии корпоративной культуры. В работе раскрывается суть методов структурно-функционального и системно-теоретического анализа. С позиций структурно-функционального анализа корпоративная культура рассматривается в плоскости ее функциональных возможностей как структурно определенный механизм управления жизнью предприятия или его подразделений. С точки зрения системно-теоретического анализа корпоративную культуру описано как коммуникацию с собственным автопоэзисом и иммунной системой. Сделан вывод о том, что такие подходы позволяют расширить горизонты постижения культурного измерения корпоративности и осуществить концептуализацию ее культурных репрезентаций на макроуровне теоретической рефлексии.

Ключевые слова: корпоративная культура, методы изучения корпоративной культуры, системная модель корпоративной культуры, структурно-функциональный анализ корпоративной культуры, системно-теоретический анализ корпоративной культуры.

* * *

УДК 113:159.955.

Мельник В. В.

кандидат философских наук, доцент кафедры управления, інформаційно-аналітичної діяльності та євроінтеграції, Інститут управління та економіки освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгманова (Україна, Київ), doc.v.melnik@mail.ru

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ В КУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Дається аналіз культурної глобалізації та її впливу на всі сфери діяльності; витоків осмислення глибини процесів культурної глобалізації, її суттєвих основ, об'єктивних і суб'єктивних причин її виникнення; визначення нового понятійно-категоріального апарату, який характеризує «культуру суб'єкта» в умовах культурної глобалізації; аналізується вплив культурної глобалізації на всі сфери людської життєдіяльності суспільства.

Ключові слова: глобалізація, культурна глобалізація, культура, культурна сфера, стійкий розвиток, ноосферна цивілізація, культура суб'єкта.

Світ у кінці ХХ – початку ХХІ століття вступив у якісно новий етап свого розвитку, який характеризується глибинними змінами всіх сторін людського буття і зростанням глобальних криз. У світовій науці ці процеси описуються як глобалізація, формування постіндустріального світу, інформаційного суспільства, як перехід на ноосферний шлях розвитку, і, відповідно, висловлюються суперечливі оцінки, пропонуються різні вектори подальшого розвитку світової цивілізації. На наш погляд, сучасна картина світу найбільш повно може бути осмислена і представлена як процес глобалізації. В економічній і технологічній сферах цей процес характеризується формуванням глобальної системи виробництва і торгівлі, техногенної культури і споживачького способу життя. Політична глобалізація пов'язана з розповсюдженням західних ліберальних і демократичних цінностей.

Мета статті: обґрунтувати сутність культурної глобалізації, що впливає на духовно-моральну сферу суспільства; визначити новий понятійно-категоріальний апарат, що характеризує «культуру суб'єкта» в умовах культурної глобалізації; розкрити вплив культурної глобалізації на всі сфери життєдіяльності суспільства.

Глобалізація в культурній сфері відображає два крайні суперечливі процеси: з однієї сторони, вона відкриває більш широкий доступ до цінностей національних культур, сприяє їх взаємозбагаченню і не відміння національної самобутності. З іншої сторони, глобалізація сприяє уніфікації культурного і духовного різноманітного світу. Об'єднуючими конструкціями глобальної системи являються глобалізаційні і комунікаційні технології. Глобалізація не тільки відкрила нові горизонти для розвитку людства, але й загощила невирішені раніше соціальні суперечності, принесла світу нові виклики і загрози. Наявна системна і антропологічна і духовна криза, зростання розриву між багатством і бідністю; посилення екстремістських настроїв і загроза міжнародного тероризму; екологічна криза і глобальна руйнація оточуючого середовища. Під загрозою саме існування людини як виду. У філософських категоріях ситуація, яка склалася, оцінюється як тріумф насилля над природою, людини над людиною, коли інстинкт перемагає розум, а матерія намагається поглинути дух. Реальна практика глобалізації поставила перед людством питання: «Бути чи не бути цивілізації?». Це питання суть двох неминучих процесів: або самий грандіозний крах чи небуття, або шлях до духовного відродження і мора-

льної зрілості, до нового осмислення основ буття. Тому перспективи розвитку світової цивілізації бачаться нам на шляху духовно-моральної еволюції і зміни внутрішнього світу людини. Отже, при вивченні процесу глобалізації необхідно, перш за все, виділити її духовно-моральний вимір і оцінити той вплив, який вона здійснює на людину, її свідомість, систему цінностей і поведінку. Антигуманний варіант реалізації глобальних перетворень деформує духовно-моральну сферу людського буття, руйнує самотунність та унікальність, перетворює його у безлику людину «одного дня», відчужену і втрачену, з викривленим уявленням про добро і зло, – відмічає Л. Овчиннікова [1, с. 5].

Як свідчить аналіз наукових джерел, інтерес до розробки проблем глобалізації виник у середині 80-х рр. ХХ століття і був зумовлений глибоким структурними і функціональними змінами, які охопили всі сфери життєдіяльності людини і світової спільноти в цілому. У наукових дослідженнях глобалізація була осмислена як новий тип і нова якість взаємопов'язаності і взаємозалежності людства. Тому і в наступний період основні тенденції світового розвитку, перспективи міжцивілізаційних відносин не розглядалися поза контекстом глобалізації та її впливу на людське буття. Першочергове значення для осмислення глибини процесів глобалізації, її суттєвих основ представляють фундаментальні праці зарубіжних і вітчизняних авторів, присвячені вивченню витоків, об'єктивних і суб'єктивних причин її виникнення. У працях зарубіжних авторів (А. Ападураї, У. Бека, Е. Валлерстайна, А. Гідденса, Г. Терборна, Б. Уільсона, М. Уотерса), вітчизняних (В. Воронкової, С. Сидоренко, С. Спиця) глобалізація представлена як об'єктивний і неминучий процес. Слід відмітити, що у фаховій літературі існують різні точки зору відносно витоків і початку процесів глобалізації. Одні автори (Г. Терборн) відносять їх до епохи експансії світових релігій, інші (Р. Робертсон, М. Уотерс) – до епохи великих географічних відкриттів і формування колоніальних імперій, треті – (У. Бек, А. Гідденс, М. Мунтян, Б. Уільсон) – до епохи науково-технічної революції і становленню світового ринку. Г. Терборн у праці «Глобалізація» (2000 р.) виходить з того, що термін «глобалізація» вказує на «тенденції до всесвітнього (world-wide) поширення, впливу чи пов'язаності соціальних феноменів. Називається і більш пізній період – епоха транснаціональних корпорацій (ТНК) і світових комунікаційних мереж (Е. Валлерстайн, А. Уткін). Однією з найбільш дискусійних проблем є визначення сутності глобалізації. У деяких зарубіжних і вітчизняних дослідженнях акцент зроблений на економічних аспектах глобалізації, формуванні фактично єдиного світового ринку товарів і послуг (К. Волтз, Дж. Стігліц, Д. Хелд), або на формуванні єдиного інформаційного простору (М. Делягін, М. Кастельс), на розвитку єдиних поведінських стандартів, єдиного образу життя, системи цінностей (Г. Ділігенський, С. Кара-Муза, В. Медведєв, Т. Сакайя, Ю. Габермас). Системний і синергетичний підходи у визначенні сутності глобалізації, осмислення глобальних економічних, соціально-політичних і духовних процесів у взаємозв'язку представлені у працях російських та українських вчених – В. Брянського, В. Ванярхо, В. Воронкової, Г. Кисельова, М. Мамардашвілі, В. Моїсєєва, А. Неклеса,

Г. Померанця, М. Титаренко). Значна кількість робіт присвячена дослідженню так званої «практики глобалізації» у тому вигляді, у якому вона здійснюється як реальність. Домінуючим у науковій літературі є уявлення про глобалізацію, як про процес нав'язування всім країнам світу західного економічного, політичного, культурного, технологічного та інформаційного коду. Багато зарубіжних вчених (Л. Бентон, А. Гілпін, Н. Глейзер, М. Кастельс), російських (М. Делягін, В. Єгоров, І. Лїнський, В. Іноземцев, В. Кайтунов, Б. Ключніков, В. Стьопін), українських (В. Андрущенко, В. Бека, В. Воронкової, В. Вашкевича, І. Предборської) автори пов'язують глобалізацію з укріпленням панування «багатої Півночі» та країн «золотого мільярду», де останні країни вбудовуються у новий світовий порядок. У широкому сенсі до поняття глобалізації застосовується синонім «вестернізація», а у більш вузькому – «американізація». В умовах глобалізації, на думку цих авторів, духовна сфера не може підпорядковуватися ні трансформації, ні уніфікації, а системи цінностей повинні бути відкритими до переосмислення і взаємозбагачення тільки у прив'язці до національних коренів і традицій. Вивчення та аналіз зростаючих негативних глобалізації – становлення суспільства мережевих структур, всезагальна стандартизація і упродовження уніфікованих моделей поведінки, мислення, стилю і образу життя, розробка метатехнологій, направлених на управління свідомістю, моральна криза науки і техніки криза культури – привели до появи концепцій «масової культури» (Т. Адорно, Г. Маркузе, Е. Морен, Х. Ортега-і-Гассет), «Занепаду Європи» (О. Шпенглер). Перераховані концепції у значній мірі включають песимістичні прогнози перспектив людського розвитку. Особливий інтерес представляють дослідження, у яких подолання глобальних криз і глибоких соціальних суперечностей пов'язані з відмовою від раціоналізму і прагматизму, технократичного та антропоцентричного підходів до проблем відносин людини, суспільства і природи. На думку ряду зарубіжних вчених (Ж. Аталі, О. Тоффлера, А. Швейцера), з цієї точки зору людина повинна предстати у Всесвіті не як господар природи і головний суб'єкт культури, а як одухотворений суб'єкт єдиного цілого – людського суспільства і природи. Наукові уявлення багатьох авторів про те, що можливі стратегії глобального розвитку будуть визначитися не стільки інтелектуальними і організаційно-технічними можливостями сучасної цивілізації, стільки будуть залежить від моральної зрілості самої людини. Саме тому для аналізу слід використати аксіологічний метод, що дозволяє визначити ціннісні орієнтації сучасного суспільства і людини в умовах глобалізації; феноменологічний, системний і синергетичний методи сприяють вивченню феномена людської свідомості чи самосвідомості, духовного світу людини як самодостатніх явищ; дозволили визначити і пояснити об'єктивну необхідність планетарної ноосферної свідомості, осягнення найвищих духовних смислів у процесі формування духовно-моральної єдності людства. Як свідчить науковий аналіз, якісні радикальні перетворення в економічній, політичній, соціальній, культурній і духовній сферах життєдіяльності суспільства направлені на формування єдиної (загальнолюдської) культурно-цивілізаційної світової системи. На основі аналізу реального процесу формування єди-

ної культурно-цивілізаційної системи слід виявити основні механізми перетворення «культури суб'єкта»: формування структури потреб людини через створення іміджу; формування соціально-психологічної моделі вибору професії; створення штучного мовного середовища у ТНК; контроль на людською популяцією шляхом генетичних маніпуляцій з метою «покращення спадковості»; контроль у сферах прийняття рішень, індивідуального мислення над лозунгом «гарантії особистої захищеності і безпеки».

В культурному організмі одночасно діє ціла сукупність ієрархічно упорядкованих центрів управління. Наприклад, якщо говорити про атрактор, важко знайти країну, в якій була б розповсюджена одна релігія, крім того, поряд з релігійними конструктами функціонують так звані позакультурні ідеології: формальні і неформальні. Культурний простір слід представити, використовуючи два образи: один у формі поля, інший – у формі кристалічної решітки. Культурний простір існує як концептуальне середовище, поляризоване атракторами-осциляторами, які створюють свою власну соціальну напругу, яка є джерелом соціальної енергії, вектором напруги і цільової установки. З іншої сторони, соціальний простір структуровано по типу кристалічної решітки, у вузлах якої знаходяться інститути влади (офіційної і неофіційної). Вони утримують поле в межах певного культурного простору, борються з обуреннями соціального поля, напруга і вектор яких загрожує цілісності кристалічної структури. Всі форми взаємопов'язані цілою сукупністю відносин, включаючи політичні, економічні, соціальні, культурні тощо. Культура слугує людині способом відображення, розуміння, пояснення і засвоєння світу як зовнішнього, так і внутрішнього. Смысл культурності в створенні людських форм компенсації, конфліктності як необхідної передумови збереження суспільного буття і самої людини... Ціннісно-смысловая основа культури визначається її парадигмою, яка представлена сукупністю інваріантів, які зберігають її ідентичність. Структурно культура представлена наступним чином: сукупність ідей, знань, цінностей, норм, предметів творчості, матеріальних продуктів людської діяльності; системи відносин – виробничих, соціальних, духовних; принципи організації життя – природного, соціального, духовного; способи розуміння досвіду і збереження неперервності суспільного буття.

У зв'язку з цим «культуру суб'єкта» слід визначити як єдину цілісність, у яку входять образ мислення, менталітет, ціннісні орієнтири, духовно-моральні принципи, поведінські і діяльнісні установки, генетичний потенціал людини. Концептуальне поле «культури смерті» представляє собою особливий тип ідеології з викривленими поняттями свободи, що приводить до всюдозволеності і відповідної їй практики магістрального шляху розвитку західної техногенної цивілізації. Концептуальне поле поняття «культури життя» являє собою духовну працю і моральне удосконалення, єдність принципів (справедливості, міри, відповідальності) у відносинах людини, суспільства і природи, ідейним стрижнем якої виявилися вчення релігійних мислителів про «царство боже всередині нас». Людина, природа, космос представляють собою єдине ціле, живий одухотворений організм. І саме людина, як усвідомлено діючий суб'єкт,

відповідальний як за подальшу біосферну (біотехносферну), так і ноосферну еволюції.

Глобалізація явилася результатом об'єктиви і тривучих процесів розвитку західної цивілізації, а її духовно-моральні витоки виходять з глибини століть. З епох великих географічних відкриттів і формування колоніальної системи до появи інформаційного суспільства, західна цивілізація виробила «транснаціональний стрижень» сучасної цивілізації, що стала її матеріальною та інструментально-технологічною основою. У західній цивілізації укорінені ідейні та духовно-моральні витоки глобалізації. Саме тут була вироблена базова система цінностей, що базується на раціоналізмі і прагматизмі, технократичному та антропологічному підході до вирішення проблем і формування відносин людини, суспільства і природи. «Реальна» глобалізація (у контексті глибинних перетворень культурно-генетичного і духовно-морального потенціалу людини по західному зразку) представляє собою процес насильницького упровадження ідеології і практики «культури смерті» як магістрального шляху розвитку західної техногенної цивілізації, протистояти якій може тільки «культура життя», як основа позитивної моделі глобалізації. Під позитивною моделлю глобалізації слід розуміти триєдність процесів: об'єктивний, взаємозумовлений, взаємозалежний процес історичного розвитку; процес накопичення культурно-цивілізаційного досвіду; процес духовно-морального об'єднання людства.

Серед базових цінностей західної техногенної цивілізації слід виокремити наступні: розуміння природи як неорганічного світу, у якому ресурси безмежні, переважають цінності активної суверенної особистості, цінність інновацій і прогресу, домінанта наукової раціональності у системі людського знання, технологічне маніпулювання природними і соціальними об'єктами, з метою їх перетворення. Ці цінності транслуються в інші культурно-цивілізаційні спільноти і виступають культурно-генетичним кодом самої західної цивілізації, у відповідності з яким вона відтворюється і розвивається. Формування базових цінностей техногенної цивілізації відбувалося на протязі XV-XVIII століть. У західній суспільній свідомості у вказаний період культивується самостійність визначення людиною своїх духовних пріоритетів поза залежністю від релігійних, поступово утверджується ідеал вільної особистості, індивідуальності, проголошується непорушність привої власності, а конкуренція власників – як рушій суспільного розвитку.

Для країн західної цивілізації глобалізація створює значні економічні і соціокультурні переваги. Незважаючи на те, що зберігається і поглиблюється істотний розрив у рівнях соціально-економічного і культурного розвитку різних країн світу, країни Заходу і США підтримують і укріплюють споживачьке суспільство. Це відбувається за рахунок експлуатації людських інтелектуальних і не поповнюваних природних ресурсів найбільш уразливих країн. Насаджуючи американську систему цінностей у споживанні, менеджмент привводить до підриву національної ідентичності. На думку вчених, глобалізація – це, по своїй суті, не вестернізація, а навіть американізація людства; це не синтез культур та їх добровільне засвоєння загальнолюдського кожним народом, а насильницьке насадження, заміна багатьох і різних культур однією «універсальною» – американсь-

кою. У контексті західної системи цінностей під «суспільством мережевих структур» розуміється макроструктурування світового прядку, яке відбувається під дією таких факторів, як розвиток глобальних засобів масової інформації, транснаціональних корпорацій, глобальної мережі Інтернет. На основі технологій і механізмів управління, маніпулювання свідомістю, що застосовуються «мережевими структурами», здійснюється радикальне перетворення духовно-природної сутності людини. Основні механізми, які формуються у «суспільстві безжовтих культур», всезагальної стандартизації і структурного насильства відіграють вирішальну роль у перетворенні «культури суб'єкта»: 1) формуванні структури потреб людини через створення іміджу; 2) формування соціально-психологічної моделі вибору професії; 3) створення штучного мовного середовища у ТНК; 4) контроль над людською популяцією шляхом генетичних маніпуляцій з метою «покращення спадковості». Структурне насильство і всезагальна стандартизація спонукає людей шукати новий образ життя, де вони можуть компенсувати і виправдувати втрачену свободу. Деякі «записуються» в загони релігійних фундаменталістів, чия діяльність направлена на створення нового соціуму віруючих. Інші компенсують втрачену свободу сексуальною вседозволеністю, створенням сексуальних меншин, екстремістськими угрупованнями, тероризмом, який поставив під існування саме існування людства. Таким чином, реальна глобалізація представляє собою процес насильницького упродовження ідеології і практики «культури смерті» як магістрального шляху розвитку західної цивілізації, протистояти якій може тільки «культура смерті», як основа позитивної моделі глобалізації. Виключно важливим для осмислення позитивної моделі глобалізації, її духовно-моральних основ є ствердження, що глобальна цивілізація – це сукупний, узагальнений світовий досвід взаємовідносин людини, суспільств і природи, що являються основою міжнародних, міжцивілізаційних, міжкультурних і міжетнічних зв'язків, співпраці, взаємодії і взаємовпливу. Під позитивною моделлю глобалізації слід розуміти триєдність процесів: об'єктивний, взаємозумовлений, взаємозалежний процес історичного розвитку, процес накопичення загального культурно-цивілізаційного досвіду і процес духовно-морального об'єднання людства.

Соціальний простір мегасоціуму слід уявити як мускульну багатопланову систему, яка сприяє розвитку фізичного простору, забезпечуючи його динаміку і самозбереження. Відповідно програмою цього простору є збереження шляхом соціалізації. Духовне виробництво мегасоціуму являє собою сферу смислів і мисленнєвих структур, в яких формується світоглядні концепти, відповідальні за спосіб сприйняття й інтерпретації реальності світу, направлений на одухотворення людини. Кожний організм, в тому числі і мегасоціум, має ідеальну мету свого функціонування, тобто ідеальну програму життєвого циклу. Таким чином, із вище приведеного слід зробити висновки, що: весь спектр взаємодії середовища на організм, що розвивається, поза залежністю від їх характеру і причин приводить при завершенні до одного і того ж результату – заданому обрисові організму, який відповідає його типу, від характеру взаємодії чи їх порушення залежить шлях відновлення (результат надзвичайно мало залежить від причини, так як при-

чинне пояснення історії лише частково є адекватним історичному процесу). Адекватне розуміння мегасоціуму як глобального організму слід аналізувати з наступних чотирьох аспектах: 1) необхідно сформулювати поняття ядра (архетипу) глобальної спільноти як структурного інваріанту (М. Чижков); 2) розглянути структуру в ресурсі багатоманітності елементів, які складають мегасоціум, їх топології і взаємозв'язку; 3) відтворити динаміку, яка виражена векторами історичного процесу, уявляючи їх у формі еволюційного інваріанту; 4) виявити типологічні соціоформи інтеграційного процесу. Структурний інваріант чи ядро глобальної спільноти несе в собі онтологічний, аксіоматичний і гносеологічний архетип мегасоціуму, його організаційний генотип і основу ідентичності. Мегасоціум як єдиний глобальний організм включає: діаду (антиномію): духовне – природне; тріаду: духовне – соціальне – природне; тетраду: ідеал (середовище) – відношення – діяльність. Структура мегасоціуму, на думку Е. Езроянца, може включати: 1) елементи – культури, держави, міжнародні структури (державні і міжнародні), регіональні утворення, системи управління; комунікаційні та інформаційні мережі; маргінальні утворення; 2) топологія – територія, населення, ресурси, геополітичне положення; цивілізаційна модель; потенціал (економічний, політичний, інтелектуальний); 3) взаємозв'язки – торгівля, міжнародно-відносини, війна, міграція, громадянське суспільство, культурний обмін. Генотип (ядро) мегасоціуму як організму включають три складові: 1) *духовні*: зростання інформаційної насиченості; розширення масштабів і сфер духовного виробництва; збільшення частки духовного складової в сфері суспільного життя; 2) *соціальні*: зростання організаційної складності; прогрес модальних задач; накопичення колективної пам'яті. До *історичних форм* інтеграційної тенденції вироблених в процесі історичного розвитку мегасоціуму слід віднести наступні форми: 1) ідеологічні – мова, писемність, релігія, політичні вчення, мистецтво; 2) соціальні – нація, місто, монархія, імперія, держава, наднаціональні утворення, урбанізація, комунікації, соціальні і політичні інститути; торгівля, «переселення» фінансів; 3) природні – сім'я, плем'я, община, етнос, переселення народів. Цілісність мегасоціуму – це функціональна взаємодоповненість складових, які формують цю глобальність частин.

Взаємодія культур в контексті глобалізаційних процесів являє собою особливий вид безпосередніх відносин і зв'язків, які складаються між культурами, а також змін, які складаються в ході цих відносин; базовий принцип функціонування культур в умовах глобалізації, форма виявлення і наслідок інтеграційних тенденцій в культурі. Динаміка глобалізаційних процесів розширяє форми і рівні взаємодії культур, при цьому прояв результатів взаємодії культур «стиснується». Культура фактично є фрактальною системою, яка виявляє себе в подібності часових циклів, а також у біологічних процесах морфо-, онто- та філогенезу, які уподібнені у один до одного як у просторі, так і в часі. Е. Геккель сформулював так званий біогенетичний закон, згідно з яким у ході індивідуального розвитку культурний організм проходить ті самі стадії, які пройшли його предки у філогенезі. Співвідношення філогенезу й онтогенезу демонструє принцип єдності цілого (таксон і його філогенез) та його частини (організм і його онтогенез), загаль-

ного і конкретного, а також розвитку за спіраллю з відтворенням на вищих етапах деяких рис нижчих стадій. Філогенез може являти собою як прогресивний розвиток з підвищенням загального рівня життєдіяльності і розширенням адаптивних можливостей організмів, так і регрес або потрапляння в еволюційний глухий кут. У процесі філогенезу періоди плавного розвитку і вироблення пристосувань до порівняно стабільних умов середовища чергуються з різними переходами на вищі ступені організації, що супроводжується формуванням якісно нових засобів пристосування до умов існування. Філогенез розглядається в єдності і взаємозумовленості з індивідуальним розвитком окремих організмів – онтогенезом. Філогенез відбувається на основі накопичення певних змін у ході окремих онтогенезів, але й онтогенез виявляє та певною мірою відтворює філогенез. В складну систему інтеграційних зв'язків і відносин в сферу економіки, політики, інформаційних технологій включаються культурні механізми, які підтримують динамічну рівновагу між єдністю і багатоманітністю. Інтеграційна модель взаємовпливу культур пов'язана з теорією аккультурації, яка являє собою процес взаємовпливу культур з різним станом та рівнем розвитку. Суть процесу полягає в тому, що одна з культур частково або й цілком підпадає під вплив іншої, втрачаючи при цьому власну специфіку. Термін виник у 30-ті роки XX ст. і найчастіше вживається в контексті проблем культурної асиміляції, модернізації, етнічної консолідації. Якщо культурна асиміляція – це засвоєння однією культурою цінностей та форм іншої, яке в максимумі завершується втратою мови і загибеллю «слабшої» культури, то модернізація – загалом зміна, вдосконалення чогось із метою приведення у відповідність до сучасних вимог, тобто «осучаснення» традиційних та відсталих (за еволюціоністською парадигмою) культур. Модерна (сучасна) культура є протилежністю традиційній культурі, що є нединамічною культурою, характерною особливістю якої є дуже повільний (і тому практично непомітний для колективної свідомості її носіїв) характер змін. Традиційна культура передається від покоління до покоління шляхом неписьмової і невербальної комунікації. Прихильники ідеї монолінейного розвитку загальнолюдської культури, тобто ідеї, пов'язаної з поняттям прогресу, дотримуються точки зору, згідно з якою еволюція і відповідно, модернізація («осучаснення») «відсталих» або традиційних культур є закономірним і невідворотним процесом. С. Гантінгтон виокремлює дев'ять параметрів модернізаційного процесу, які зводяться до наступних типів модернізації: 1) модернізація – революційний процес, оскільки він передбачає кардинальні культурні зміни, радикальну і тотальну зміну всіх інститутів та трансформацій людського життя; 2) модернізація – комплексний процес, який охоплює все суспільство; 3) модернізація – глобальний процес, який набув глобального характеру, так як всі культури перебувають у процесі руху до культурної сучасності; 4) модернізація – це системний процес, оскільки відбуваються цілісні і системні перетворення; 5) модернізація – це тривалий процес, так як перетворення потребують часу, сумірного з життям кількох поколінь; 6) модернізація – це стадійний процес, постільки усі культури, модернізуючись, повинні пройти одні й ті самі стадії; 7) модернізація – гомогенний процес, оскільки сучасні суспіль-

ства в основних своїх структурах і виявах однакові; 8) модернізація – це незворотний процес, який розпочавшись, не може не завершитись успіхом; 9) модернізація – прогресивний процес, оскільки в модернізованому сучасному суспільстві головним є культурне і матеріальне благополуччя людини. Таким чином, в контексті діалогу культур виокремлюються різні рівні взаємодії культур:

1) етнічний рівень взаємодії характерний для відносин між локальними етносами, історико-етнографічними спільнотами;

2) на національному рівні взаємодії – регулятивні функції в значній мірі виконують державно-політичні структури;

3) цивілізаційний рівень взаємодії набуває спонтанно-історичні форми, проте найбільш істотні результати можливі в обміні духовними, художніми, науковими досягненнями, що є взаємопов'язаними і сприяє формуванню культури як єдиного соціального організму. Багато відсталих країн переживає культурний шок, поняття введене для означення реакції, відчуттів людини, що опиняється в незнайомому культурному середовищі, натрапляє на незнайомі й незрозумілі фактори, що є конфліктом двох культур на рівні індивідуальної свідомості. Велику роль відіграє «культурне коло», що являє собою штучно створене поєднання довільно відібраних елементів, яке взаємодіє з іншими «колами» в географічному просторі. Елементи одного «кола» можуть накладатися на елементи іншого «кола» внаслідок міграції, утворюючи «культурні пласти». Найбільш складні процеси відбуваються на етнічному рівні взаємодії, так як в умовах глобалізації відбуваються істотні трансформації на рівні закритих етнічних культур. Слід виокремити багатоманітність типів виявлення самотності; «самотність в умовах відкритості», самотність як форма закритості», «самотність, яка націлена на майбутнє» (М. Кастельс). Базовим принципом взаємодії культур в умовах глобалізації є діалог, що базується на плюралізмі і партнерстві, визнання рівності культур.

Сьогодні в контексті глобалізаційних процесів ширше й активніше розвиваються процеси діалогу культур різних народів у господарському, політичному й духовному житті, в обміні найрізноманітнішою інформацією, що сприяє глибокому розумінню ролі та значення інтеграції і тенденцій, що виявляються у суспільному житті суверенної України. Світова культура – це одвічна сукупність культур цілісного світу, що визначається власною системою вселюдських цінностей, акумулює найкращі риси національних культур, являє собою «єдність в багатоманітності». Культурне об'єднання людства – це формування єдиної світової культури; в контексті якої антропологічна єдність людства доповнюється культурною єдністю; полілінійність – відзначається рухом до єдиного загального атрактора, в контексті якого поєднуються збереження унікальності і рух до синтезу культур, багатомірного діалогу як способу існування культури і людини в культурі. Єдність загальнолюдської і національної культур створює основу для узгодження і уніфікації різних форм культури, в яких виявляються універсалії, норми, цінності та ідеали.

Моральний вибір людини в умовах глобалізації ми пов'язуємо з утвердженням «культури життя» як нового типу мислення, що базується на досягненні вищих духо-

вних смислів буття, етики ненасильницької і достойної поведінки по відношенню до людини, суспільства, природи. Тільки через накопичення духової культури, як внутрішнього регулятора поведінки людини, можливий процес її одухотворення і морального удосконалення. Особлива роль у формуванні цілісного сприйняття картини світу, у становленні відповідальної і творчої цілісної особистості, «людини слова», «людини дії», «людини духовної» належать освіті і вихованню, які визначають суть змін, що відбуваються у нашому суспільстві. У «культурі життя» закладено інше світосприйняття, відмінне від позитивістсько-раціонального. Цінності «культури життя» стверджують людське у людині: формують її свідомість як активну, виховують її волю і дух, пробуджують совість, яка діє як внутрішній моральний регулятор поведінки; розкриваються через поняття совість, свобода волі і свобода вибору, справедливість, міра і відповідальність, любов і щастя. Причиною позитивної моделі глобалізації є загальнолюдський діалог, діалог культур, яка носить вільний справедливий характер. Проте сьогодні, ми зіткнулися з тенденцією диктату зі сторони такої зверх держави як США і нав'язуванням однополюсної моделі світового розвитку, що нагадує нам повернення до мислення часів колоніалізму. Тому, якщо й визнається бажаною метою людства створення всевітнього правового порядку, який може бути встановлений завдяки глобальній свідомості.

Врятує світ ноосферне мислення як принципово новий тип зв'язку природи і людини, причому воно формується при глибокому перетворенні духовного світу самої людини і, перш за все, свідомості і системи цінностей. Ноосфера покликана пролонгувати еволюційний ряд таких цілісних глобальних утворень, які складають умови існування людини, як біосфера і техносфера. Дійсна духовна еволюція людства, зміна свідомості людини пов'язані, перш за все, з одухотворенням і подоланням антропологічної кризи, з вивільненням від всіх форм рабського примусу і поневолення. Тільки відродження дійсної духовності здатні привести людину до нової якості життя, до «нової» свідомості і творчості. Культурна глобалізація – це процес формування єдиної загальнолюдської (планетарної, всевітньої) культури як результат реалізації визначально закладених у ній глобалізаційних тенденцій або втягнення культур у всезагальний вир глобалізації. Глобальна культура – культура, породжена загальним процесом глобалізації. Глобалізація – об'єктивний процес утворення все більш масштабної і багатоманітної системи зв'язків між людьми та їх спільнотами, глобальна цивілізація, у якій виявилася тенденція до об'єднання у цілісну глобальну культуру, виявилася розколотою на суперечливі культури, нації, держави, раси, економічні об'єднання, релігійні конфесії [2, с. 475].

Соціально-культурна складова, особливо у плані духовної культури, – важлива складова ноосферно-синергетичної орієнтації стійкого розвитку. Документи ЮНЕСКО (Конференції ООН по оточуючому середовищу і розвитку, що відбулися в Ріо-де-Жанейро у 1992 р.) визнають найбільш важливими гуманістичні, освітні, правові та інші фактори при переході до стійкого розвитку. Стратегічна проблема переходу до стійкого розвитку заключається не у збалансуванні екологічних, соці-

льних та економічних вимог, так і у створенні нової системи морально-духовних і соціально-етичних цінностей, які сприяють перетворенню суспільства у сферу розуму (ноосфери). У міру їх засвоєння масовою свідомістю можливий перехід у нову цивілізацію на новій парадигмі. У ході реалізації стратегії особливе значення набуває екологічна культура, яка передбачає досягнення гармонічної єдності природи і суспільства, причому у глобальному масштабі. Саме глобальна культура може стати фундаментом єдиної культури цивілізації. Важливо відмітити, що у майбутній культурі суспільства з стійким розвитком (тобто ноосферною культурою) збережеться ряд властивостей минулої і сучасної культури. Спадковість виступає у якості деякого інваріанту, що зв'язує сучасну культуру (як культуру моделі нестійкого розвитку) і культуру, що формується під впливом стратегії стійкого розвитку. Аналогічні варіанти, зокрема деякі традиції і культурні універсалиї, вже існують зараз, та їх трансляція у майбутнє через освіту пов'язана з тим, настільки вони відповідають принципам і цілям стійкого розвитку, – відмічається у статті А. Д. Усула і А. Л. Романовича [3, с. 436-437].

Таким чином, культурні виміри глобалізації являються найбільш важливими для дослідників з країн третього світу, постільки саме цей вимір співвідноситься з проблемою ідентичності і намагається зруйнувати націоналізм через посередництво розмислів про світове громадянство. Деякі арабські дослідники вважають результати глобалізації – розчинення культури в нових економічних і торговельних процесах – загрозливими для країн, що розвиваються. Стало можливим розповсюджувати культуру по всьому світу, в результаті чого глобалізація привела до глобальної культури (чи американської культури). Це привело до викривленню національних ідентичностей і до зміни природи націоналізму як доповнення до впливу глобальної інформації і ЗМІ, а також комунікацій, які створюють загрозу культурній різноманітності. Деякі вчені з ісламських чи арабських країн, а також країн третього світу, розглядають глобалізацію як план чи стратегію, що націлена на вторгнення в інші країни і створення загрози місцевим культурам. Деякі прийшли до висновку, що глобалізація не загрожує як ідентичності та культурі, але заново ствердує і адаптує до теперішнього, у результаті чого люди намагаються жити з різними ідентичностями, як іммігранти. Інформаційні технології скоротили відстань і зруйнували просторові бар'єри, що виявилися базовим фактором ідентичності і прив'язаності до певної землі [4].

Список використаних джерел

1. Овчинникова К. А. Глобализация с «человеческим лицом»: обращение к духовному строительству // Известия РГПУ им. А. И. Герцена. – 2007. – № 19. – С. 170-175.
2. Глобалистика: Международный междисциплинарный энциклопедический словарь / Гл. ред.: И. И. Мазур, А. Н. Чумаков. – М.-СПб. – Н.-Й.: ИЦ «ЕЛИМА», ИД «Питер», 2006. – 1160 с.
3. Синергетическая парадигма. Человек и общество в условиях нестабильности. – М.: Прогресс-Традиция, 2003. – 584 с.
4. Воронкова В. Г. Філософія глобалізації: соціоантропологічні, соціоекономічні та соціокультурні виміри: [Монографія] / В. Г. Воронкова. – Запоріжжя: Видавництво ЗДА, 2010. – 272 с.

References

1. Ovchinnikova K.A. Globalizacija s «chelovecheskim licom»: obrashhenie k duhovnomu stroitel'stvu // Izvestija RGPU im. A.I. Gercena. – 2007. – № 19. – S.170-175.
2. Globalistika: Mezhdunarodnyj mezhdisciplinarnyj

jenciklopedicheskij slovar' / Gl. red.: I.I. Mazur, A.N. Chumakov. – M.-Spb. – N.-J.: IC «ELIMA», ID «Piter», 2006. – 1160 s.

3. Sinergeticheskaja paradigma. Chelovek i obshchestvo v uslovijah nestabil'nosti. – M.: Progrss-Tradicija, 2003. – 584 s.

4. Voronkova V.G. Filosofija globalizacii': socioantropologichni, socioekonomichni ta sociokul'turni vymiry: [Monografija] / V.G. Voronkova. – Zaporizhzhja: Vydavnytvo ZDIA, 2010. – 272 s.

Melnyk V.V., Phd in philosophy, associate professor of philosophy department in management information and analytical activities and European Integration of the Institute of Management and Economics of Education, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv), doc.v.melnyk@mail.ru

Globalization in cultural sphere: theoretical-methodological analysis

In article the analysis of cultural globalization and its influence on all fields of activity, sources of understanding the depth of cultural globalization processes, its essential bases, the objective and subjective reasons of its occurrence is given; definitions of the new conceptual – categorical device which characterizes «culture of the subject» in conditions of cultural globalization; influence of cultural globalization on all spheres of human's life in society is analyzed.

Keywords: globalization, cultural globalization, culture, cultural sphere, proof development, noosphere civilization, culture of subject.

Мельник В. В., кандидат философских наук, доцент кафедры управления, информационно-аналитической деятельности и евроинтеграции, Институт управления и экономики образования Национального педагогического университета им. М. П. Драгоманова (Украина, Киев), doc.v.melnyk@mail.ru

Глобализация в культурной сфере: теоретико-методологический анализ

Дается анализ культурной глобализации и ее влияния на все сферы деятельности, истоков осмысления глубины процессов культурной глобализации, ее существенных оснований, объективных и субъективных причин ее возникновения; определения нового понятийно-категориального аппарата, который характеризует «культуру субъекта» в условиях культурной глобализации; анализируется влияние культурной глобализации на все сферы человеческой жизнедеятельности общества.

Ключевые слова: глобализация, культурная глобализация, культура, культурная сфера, стойкое развитие, ноосферная цивилизация, культура субъекта.

* * *

УДК 1:316.774

Прудникова О. В.

кандидат філософських наук, доцент кафедри культурології, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого (Україна, Харків), elenaprudnikova@mail.ua

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ВИКЛИКИ ІНФОРМАЦІЙНІЙ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Проаналізовано вплив негативних чинників глобалізаційних процесів на розвиток інформаційної культури України. Визначені основні загрози інформаційній культурі вітчизняного соціуму. Стверджується, що глобалізація сприяє формуванню антицицичностей, «розмиванню» національно-культурної ідентичності в українському суспільстві.

Доведено, що вплив глобалізаційних процесів на становлення інформаційної культури в українському соціумі на сучасному етапі має двостій характер. З одного боку, він сприяє входженню України до світового інформаційно-культурного простору, закріпленню демократичних стандартів у вітчизняному соціумі, поширенню в інформаційній культурі українського соціуму загальнолюдських та західноєвропейських цінностей, успішному здійсненню діалогу культур. З другого боку, глобалізаційні зміни помітно ускладнюють духовну ситуацію у вітчизняному суспільстві, сприяючи розповсюдженню антицицичностей, нав'язуючи одностороннє (вестернізоване) розуміння перспектив розвитку людства, утруднюючи національно-культурну ідентифікацію.

Ключові слова: глобалізація, інформаційна культура, цінності, антицицичності, національно-культурна ідентичність, вестернізація.

Розвиток інформаційної культури українського соціуму знаходиться у взаємозв'язку з глобальними культурно-інформаційними процесами, вбираючи в себе як позитивні риси, так і негативні прояви. Відповідно українська держава повинна вчасно й адекватно реагувати на ті загрози, що спричиняє глобалізація для вітчизняного культурно-інформаційного простору та інформаційної культури зокрема.

Метою нашої статті є виявлення та аналіз негативних впливів глобалізаційних процесів на розвиток інформаційної культури українського суспільства.

У своєму дослідженні ми спиралися на науковий доробок таких вчених як Т. Антоненко, В. Бебик, І. Василенко, Ю. Гранін, Ж. Денисюк, А. Дугін, В. Дудченко, І. Загрійчук, В. Лубська, О. Мозговий, В. Паціорковський, В. Семиколенов, Ю. Федоров та ін.

Як відомо інформаційний простір є ареною боротьби світових держав-лідерів, діяльність яких чинить потужний вплив на національні інформаційні культури. Однією з найбільш серйозних загроз людству постає егоїзм держав-лідерів світового економічного розвитку, який призводить до глобальної нерівності країн та людей через нерівність технологій і умов життя. На цій основі виникає найбільша загроза – загроза глобальної віртуалізації суспільства Заходу, відірваного від усього іншого світу, його тотальне занурення в інтереси власного комфорту, матеріального перенасичення, в ілюзорну систему сприйняття світу, захоплення неприродними напрямками розвитку, що неминуче стануть злякисними. Водночас, у багатьох країнах (насамперед – у тих, що переходять від соціалістичної до ринкової економіки) у катастрофічних масштабах виявляє себе тенденція до соціальної та культурної деградації широких верств населення, яким в умовах структурної кризи стають недоступними ані стабільні робочі місця і високий життєвий рівень, ані одержання ґрунтовної освіти. Звідси виникає почуття безсилля людини, занедбаності та самотності, прагнення замкнутися у своєму особистісному світі, спиратися тільки на себе, нікому й нічому не довіряючи [1]. На жаль, остання характеристика зберігає актуальність і для сучасного українського соціокультурного простору.

Під впливом глобалізації в її західному варіанті у вітчизняному суспільстві нині відбувається розповсюдження антицицичностей – культу сили, правового нігілізму, аморальності, споживацького ставлення до життя, абсолютизації західного способу життя і зневажливого ставлення до інших культур. На жаль, в українському суспільстві існує певне негативне тло для існування подібних деформацій суспільної свідомості. У мотиваційній основі людської діяльності, особливо з часів перебудови, на перший план вийшли індивідуалістичні прагнення та цілі, що було відповіддю на тотальний колективізм. Разом з тим, спостерігається нехтування суспільними, державними інтересами заради особистої користі.

На думку Т. Антоненко, в умовах ускладнення й розширення інформаційного простору відбувається знецінення естетичних, моральних, інтелектуальних цінностей. ЗМІ сьогодні фактично постають духовно та морально неконтрольованою структурою. Спостереження й аналіз матеріалу, який подається з екранів телебачення, зі сторінок величезної кількості газет, журналів, дає змогу дослідниці зробити висновок щодо антикультурної спрямованості значної його частини. Це стосується мовленнєвої, політичної, моральної, естетичної, художньої, екологічної, загалом – духовної культури у поданні інформації. Мова йде про деформацію інформаційного простору, який нав'язує споживачам інформації антицицичності й антиідеали. Ці тенденції обумовлюють появу найбільш принципового протиріччя